

СЕКЦІЯ
«ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД КАРПАТСЬКОГО
РЕГІОНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ»

УДК 502:061

МОНІТОРИНГОВІ ДІЛЯНКИ ДОСЛІДЖЕНЬ У
НПП «ЗАЧАРОВАНИЙ КРАЙ»

Шишканинець І.Ф.

Національний природний парк «Зачарований край»

zacharovanijkraj@ukr.net

Анотація. Національний природний парк «Зачарований край» розташований в центральній частині Вигорлат-Гутинської вулканічної гряди, передгір'я Східних Карпат, а саме – у межах хребта Великий Діл (південно-західний макросхил). Одним з основних завдань НПП є проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів. Відповідно до завдання, один з основних напрямів наукової та науково-технічної діяльності включає ведення Літопису природи, яким передбачено вивчення природного розвитку екосистем та змін внаслідок антропогенного впливу здійснювати на наукових полігонах (постійних пробних площах) У даній роботі наведений перелік стаціонарних моніторингових ділянок досліджень (постійних пробних площ) та тимчасових ділянок досліджень на території національного природного парку «Зачарований край». Дана коротка характеристика ділянок досліджень: вказано рік, розмір та мету закладання.

Ключові слова: постійні та тимчасові пробні площі

Національний природний парк «Зачарований край» (далі НПП) створений згідно з Указом Президента України № 343/2009 від 21.05.2009 р. на площі 6101 га (5649 га земель у постійному користуванні та 452 га – без вилучення). Парк віднесено до сфери управління Держлісагентства України.

НПП розташований в центральній частині Вигорлат-Гутинської вулканічної гряди, передгір'я Східних Карпат, а саме – у межах хребта Великий Діл (південно-західний макросхил). В адміністративному вимірі НПП розташований у Хустському районі Закарпатської обл.

Територія НПП на 96,7% зайнята лісовими землями. У породному складі явним домінантом є бук європейський (*Fagus sylvatica* L.) – 92,0%, друге місце належить ялині європейській (*Picea abies* (L.) Н. Karst.) – 6,6%, на решту порід припадає 1,4% від площі вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок.

Одним з основних завдань НПП є проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів.

Відповідно до завдання, один з основних напрямів наукової та науково-технічної діяльності включає ведення Літопису природи, яким передбачено вивчення природного розвитку екосистем та змін внаслідок антропогенного впливу здійснювати на наукових полігонах (постійних пробних площах) [1].

На території НПП закладено 6 постійних пробних площ: № 1, 2, 5, 6 – стосуються лісівничих досліджень, а № 3, 4 – ботанічних. Крім того, закладені тимчасові пробні площі для моніторингу санітарного стану букових лісостанів, стаціонарні моніторингові ділянки для оцінки стану похідних ялинових і дугласієвих насаджень, стану природних букових лісостанів після низової пожежі, постійні моніторингові ділянки для проведення ліхенологічних досліджень та моніторингові ділянки у рамках реалізації міжнародного проєкту «Відновлення Закарпатських торфовищ (Чорне багно, Україна)».

ППП № 1 – постійна пробна площа розміром 1 га (100×100 м) закладена в 2013 р. у найбільш поширеному типі лісу – вологій чистій бучині (D₃-Бк). Мета – дослідження стану та структури букового пралісу, його природного розвитку. У 2023 р. на даній ділянці здійснені повторні дослідження [8].

Відповідна ділянка розташована у кластері «Іршавка», який ввійшов до переліку об'єктів Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО (2017 р.).

ТПП – тимчасові пробні площі закладені в 2015 р., у кількості 14 шт. Мета – дослідження санітарного стану букових деревостанів найбільш поширеного типу лісу – вологої чистої бучини (D₃-Бк), які належать до різних вікових груп [7].

ППП № 2 – постійна пробна площа закладена в 2018 р. і складається з двох секцій розміром 1 га (100×100 м) кожна. Мета – апробація процесів переформування чистих середньовікових букових лісостанів, які є умовно одновіковими, у різновікові з домішкою у складі цінних порід. Відповідні пробні площі можуть відігравати роль репрезентативних ділянок з апробації рубок переформування у типі лісу волога чиста бучина (D₃-Бк) [4].

ППП № 3 – постійна пробна площа закладена у 2018 р. і складається з 3 секцій розміром 1 м² (1×1 м) кожна. Мета – моніторинг стану рослинного покриву ядрової частини оліготрофного сфагнового болота Чорне багно.

ППП № 4 – постійна пробна площа закладена в популяції цибулі ведмежої *Allium ursinum* L. (Червона книга України) у 2018 р., площею – 969,5 м². Мета – моніторинг стану популяції виду. У 2022 р. створено охоронну ділянку виду.

ППП № 5 – постійна пробна площа закладена у 2020 р. і складається з двох секцій розміром 0,5 га (50×100 м) кожна. Мета – апробація процесів переформування чистих стиглих букових лісостанів у різновікові, з домішкою у складі цінних порід. Відповідні ділянки досліджень можуть відігравати роль репрезентативних ділянок з апробації рубок переформування у типі лісу волога чиста бучина (D₃-Бк) [4].

1Я-9Я – стаціонарні моніторингові ділянки закладені в 2020 р. у кількості 9 шт. Мета – дослідження санітарного стану та моніторинг сукцесій похідних ялинових насаджень НПП «Зачарований край». Розмір моніторингової ділянки становить 1000 м² (R – 17,78 м). У 2020 р. на моніторингових ділянках досліджено санітарний стан насаджень [5], а у 2021 р. – обліковано природне поновлення та описано трав'яно-чагарниковий ярус [6].

1 ДС – стаціонарна моніторингова ділянки закладена в 2022 р. Мета – дослідження стану насадження дугласії. Розмір моніторингової ділянки становить 1000 м² (R – 17,78 м). Розмір моніторингової ділянки становить 1000 м² (R – 17,78 м).

ППП № 6 – постійна пробна площа розміром 0,5 га (62,5×80 м) закладена в 2024 р. у найбільш поширеному типі лісу – вологій чистій бучині (D₃-Бк). Мета – дослідження впливу низової пожежі на буковий лісостан (праліс).

1Бк_Пож, 2Бк_Пож – стаціонарні моніторингові ділянки закладені в 2024 р. у найбільш поширеному типі лісу – вологій чистій бучині (D₃-Бк). Мета – дослідження впливу низової пожежі на середньовікові букові лісостани. Розмір моніторингової ділянки становить 1000 м² (R – 17,78 м).

Іршава-1 – постійна моніторингова ділянка розміром 1 га (100 ×100 м) закладена в 2023 р [3]. Мета – проведення ліхенологічних досліджень. Ділянка розташована у кластері «Іршавка», який включений до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО та на 90% перекривається з ППП № 1.

Іршава-2 – постійна моніторингова ділянка розміром 1 га (100 ×100 м) закладена в 2023 р. Мета – проведення ліхенологічних досліджень. Ділянка розташована в Підгірнянському лісництві. На ділянці зростає буковий деревостан віком 44 роки.

У рамках виконання проекту «Відновлення Закарпатських торфовищ (Чорне багно, Україна)» на болоті Чорне багно закладено 2 моніторингові трансекти (17 моніторингових пробних ділянок) для проведення фітоценологічних досліджень та 3 моніторингові пробні площі в лісових масивах навколо болота, для проведення лісівничих досліджень (ялицево-букові та ялиново-букові деревостани, біогрупа берези-верби) [2].

Вищенаведені пробні площі закладені науковцями НПП «Зачарований край» за участі працівників служби держохорони. Пробні площі закладені згідно з відповідними методиками, які дають можливість здійснювати систематичний моніторинг за станом та динамікою природних комплексів (екосистем) та об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Т.Л., Попович С.Ю., Парчук Г.В. та ін. Програма літопису природи для заповідників та національних природних парків: Метод. посібник / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. – К.: Академперіодика, 2002. – 103 с.
2. Літопис природи національного природного парку «Зачарований край». Т XIII. Льниця, 2023. 238 с.
3. Ходосовцев О.Є., Химич Е.О., Мочан В.І., Свобода С., Вондрак Я. Епіфітні лишайники букових лісів національного природного парку «Зачарований край»: праліси versus похідні деревостани. Чорноморський ботанічний журнал. 2024, 20(2). С. 154–167. <https://doi.org/10.32999/ksu1990-553X/2024-20-2-3>
4. Шишканинець І. Ф., Лутак В. В. Експериментальні ділянки з переформування насаджень в національному природному парку «Зачарований край». Науковий вісник НЛТУ України. 2022. т. 32, № 4. С. 18-25. <https://doi.org/10.36930/40320403>
5. Шишканинець І.Ф., Лутак В.В., Феннич В.С. Санітарний стан похідних ялинових насаджень національного природного парку «Зачарований край». Науковий вісник НЛТУ України. 2021, т. 31 № 4. С. 54-58. <https://doi.org/10.36930/40310408>
6. Шишканинець І.Ф., Лутак В.В., Феннич В.С., Мигаль А.В. Природне поновлення та трав'яний покрив у похідних ялинових деревостанах Національного природного парку «Зачарований край» // Матеріали Х міжнародної конференції «Нові технології в геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні» (Ужгород, 28-30 жовтня 2021 р.), Ч. 2. – Ужгород: «Говерла», 2021. С. 163-168.
7. Шишканинець І. Ф. Санітарний стан букових лісостанів національного природного парку «Зачарований край». Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: УкрНДЛЛГА, 2016. – Вип. 128. С. 83-88.
8. Shyshkanynets I., Zadorozhnyy A., Potish L., Mihaly A. The state and structure of beech primaeval forests in the Zacharovanyi Krai National Nature Park // *Ukrainian Journal of Forest and Wood Science*, Vol. 15, No. 3, 2024. – P. 8-24. <https://doi.org/10.31548/forest/3.2024.08>